

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยแบบหลายวิธี (Multi-method Approach) ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยออกแบบกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียน จากนั้นนำไปทดลองใช้ในโรงเรียนที่สอนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 เขต 2 และ 3 เขตละ 3 โรงเรียน รวม 10 โรงเรียน มีครูเข้าร่วมโครงการ จำนวน 112 คน การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลา 12 เดือน ตั้งแต่ มิถุนายน 2551 จนถึง มิถุนายน 2552 ใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูล 3 ภาคเรียน คือ ภาคเรียนที่ 1 และ 2 ปีการศึกษา 2551 และภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อหาประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อเปรียบเทียบเจตคติของครูก่อนและหลังการใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร
ประชากร ได้แก่ ครูที่สอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 เขต 2 เขต 3 และครูพระที่สอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครสวรรค์ เขต 1
2. กลุ่มตัวอย่าง
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่
 1. ครูทุกคนในโรงเรียนที่สอนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 เขต 2 และ 3 เขตละ 3 โรงเรียน รวม 9 โรงเรียน จำนวน 112 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง

2. ครูพระที่สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 จำนวน 40 รูป ได้มาโดยการสมัครใจ จากการปฏิบัติพบว่าครั้งแรกมีครูพระเข้าร่วมโครงการ 40 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. โครงร่างกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียน ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. แบบสอบถามเจตคติของครูต่อกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

การสร้างและการประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงครั้งนี้มีช่วงระยะเวลาในปีการศึกษา 2551-2552 ระหว่างเดือน มิถุนายน 2551- มิถุนายน 2552 โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 การสร้างกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. การสร้างคณะทำงานวิจัย เป็นการรวบรวมบุคลากรจากกลุ่มบุคคล 4 ฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน อาจารย์มหาวิทยาลัย ศิษยานิเทศก์ที่สนใจการสนับสนุนครูในการจัดการเรียนรู้ งานวิจัยครั้งนี้มีอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์เป็นผู้ริเริ่มและเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยในเบื้องต้นได้เชิญผู้บริหารโรงเรียนและคณะทำงานวิจัยมาประชุม เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการและภารกิจของนักวิจัยและผู้บริหารโรงเรียน

คณะทำงานวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขั้นตอนการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สรุปวิธีดำเนินการได้ 3 ขั้นตอนคือ 1) การออกแบบ 2) การประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการ 3) การนำไปทดลองใช้

2. การออกแบบกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ดำเนินการการออกแบบกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการสังเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำไปให้การทำงานของโรงเรียนที่ร่วมโครงการวิจัย วิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะ

การออกแบบกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการร่วมมือกันของกลุ่มบุคคลในข้อ 1 ในการช่วยกัน

กำหนดขั้นตอนของกระบวนการว่าควรประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ กี่ขั้นตอน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นการทำงาน โดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือระหว่างครูผู้สอน และ คณะทำงานในข้อ 1

คณะทำงานวิจัยได้ร่วมกันออกแบบกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการนี้ประกอบด้วยขั้นตอนการปฏิบัติ 5 ขั้นตอนคือ

1. การสร้างคณะทำงานเพื่อสนับสนุนการทำงานวิจัยของครูในโรงเรียน
2. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูและครูพระ 2 เรื่อง คือทฤษฎี หลักการ แนวคิด วิธีสอน และเทคนิคในการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน และการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน
3. การปฏิบัติการของครูในโรงเรียน/ในชั้นเรียนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. การนิเทศ กำกับ ติดตามผลการดำเนินงานของครู
5. การจัดประชุมเสนอผลงานการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน

ระยะที่ 2 การประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน

การประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน มีขั้นตอน ดังนี้

1. ทดลองใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะทำงานวิจัยและโรงเรียนได้ทดลองใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดระยะเวลาในการทดลองใช้ หรือเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกระบวนการ 4 ขั้นตอนข้างต้นในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 จนถึงภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 เป็นเวลา 4 เดือน ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2551-กุมภาพันธ์ 2552 จากนั้นในเดือนมิถุนายน 2552 ดำเนินงานตามขั้นตอนที่ 5 คือ จัดประชุมเสนอผลงานการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน

2. ประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน

การประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน มีรายละเอียดดังนี้

1. ประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามเกณฑ์ 80% กล่าวคือ ครู ร้อยละ 80 สามารถทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้

2. รวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อใช้ในการอภิปรายผล โดยวิธีการต่อไปนี้

2.1 การตรวจรายงานผลการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูทุกคนในโรงเรียนรวมทั้งของครูพระ

2.2 การสังเกตชั้นเรียน โดยผู้บริหารและศึกษานิเทศก์

2.3 การสัมภาษณ์ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ โดยอาจารย์มหาวิทยาลัย

2.4 การประเมินตนเองของครู

ระยะที่ 3 การเปรียบเทียบเจตคติของครูก่อนและหลังการใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คณะทำงานวิจัยได้ศึกษาเจตคติของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการดังนี้

1. ประเมินเจตคติของครู โดยวิธีการสำรวจ

2. ประเมินเจตคติของผู้บริหารสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ โดยการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์สถิติทั้งการบรรยายและการสรุปอ้างอิง ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าทีและการเสนอข้อมูลในรูปตาราง นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลเชิงคุณภาพด้วย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ด้านกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมี 5 ขั้นตอนคือ

1. การสร้างคณะทำงานเพื่อสนับสนุนการทำงานวิจัยของครูในโรงเรียน

2. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูและครูพระ 2 เรื่อง คือทฤษฎี หลักการ แนวคิด วิธีสอน เทคนิคในการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน และการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

3. การปฏิบัติการของครูในโรงเรียน/ในชั้นเรียนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. การนิเทศ กำกับ ติดตามผลการดำเนินงานของครู

5. การจัดประชุมเสนอผลงานการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน

2. ด้านประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ เพราะร้อยละ 95.54 ของครูที่เข้าร่วมโครงการสามารถจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้

3. ด้านเจตคติของครูต่อกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมมีความแตกต่างกันระหว่างคะแนนเจตคติของครูก่อนและหลังการใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือครูในเขตพื้นที่การศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 และ 3 มีคะแนนเจตคติหลังการใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มากกว่าก่อนใช้กระบวนการฯ แต่คะแนนของครูในเขตพื้นที่การศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 มีคะแนนเจตคติหลังการใช้กระบวนการฯ น้อยกว่าก่อนการใช้กระบวนการฯ ความแตกต่างที่กล่าวมานี้มีเพียงเล็กน้อย (คะแนนเจตคติต่อกิจกรรมในกระบวนการฯ และความสามารถของตนมีความแตกต่างกันเพียง 0.21 และ 0.10 ตามลำดับ)

อภิปรายผล

การที่ผลการวิจัยยืนยันว่า กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาครูให้สามารถเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ และครูมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการดังกล่าว เนื่องมาจากเหตุผลต่อไปนี้

1. ครูได้รับการพัฒนาเจตคติและอุดมการณ์ในการพัฒนาจากผู้บริหาร

การสร้างเจตคติและอุดมการณ์ในการพัฒนาเพื่อให้ครูทุกคนตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ครูทุกคนมีความต้องการที่จะเรียนรู้ มีความสนใจ ตั้งใจที่จะรับความรู้จากคณะวิทยากรและทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ทุกโรงเรียนจะให้ครูแสดงความคิดเห็นในการประชุมประจำเดือน การประชุมทางวิชาการ กรอบประเด็นในการอภิปรายเป็นเรื่อง การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การทำวิจัยในชั้นเรียน บางโรงเรียนได้เพิ่มเติมเรื่อง การพัฒนาเป็นผลงานทางวิชาการ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้นำในการพัฒนา ทำหน้าที่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นำการอภิปราย คิดวิเคราะห์ สร้างข้อสรุป และกำหนดวิธีการปฏิบัติร่วมกัน บางโรงเรียน ผู้บริหารมีคุณลักษณะพิเศษ กล่าวคือมีความเป็นกัลยาณมิตร มีความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ดี สามารถชี้แนะให้ครูเห็นคุณค่าความสำคัญชัดเจน นอกจากนี้ครูวิชาการโรงเรียน ครูผู้นำมีความรู้ความสามารถ และได้รับการยอมรับจากเพื่อนครู ช่วยให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การทำงานจึงเป็นงานที่สร้างสรรค์ มิใช่ทำตาม ๆ กันเพียงเพื่อให้งานเสร็จ

2. การช่วยให้ครูเห็นภาพรวมของการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การที่ครูมองเห็นความสัมพันธ์ของปัญหาการสอนกับการปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน เห็นภาพโดยรวมของงาน มีความสุขในการทำงาน มีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ และแก้ปัญหาการสอน แม้ว่าในช่วงต้น ๆ ของการดำเนินงานมีครูบางส่วนรู้สึกว่าการพัฒนาแผนการสอนให้มีบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อให้นักเรียนสร้างความรู้ได้เองเป็นเรื่องยาก ไม่คุ้นเคย รวมทั้งเชื่อว่าตนเองขาดประสบการณ์ หรืออายุมาก จึงกังวลว่า ตนเองจะเรียนรู้และพัฒนาได้ยาก

ครูบางคนมีข้อจำกัดเรื่องเวลา จึงไม่พร้อมที่จะเรียนรู้และเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา เพราะอยู่ระหว่างการศึกษาคือในช่วงเวลา วันเสาร์ – วันอาทิตย์ แต่ก็พยายามเรียนรู้และพัฒนาตนเอง จนสามารถทำวิจัยในชั้นเรียน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน ให้เหมาะสมกับวิชาชั้นและนักเรียนในความรับผิดชอบของตนได้

3. ครูได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะพื้นฐาน

การส่งเสริมพัฒนาความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาความรู้และทักษะการทำวิจัยในชั้นเรียน ของทุกโรงเรียนเป็นไปตามปฏิทินที่กำหนด ครูร้อยละ 90 เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาครบถ้วนทุกรายการ จากการนิเทศติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผน คณะผู้วิจัยพบว่ากิจกรรมการพัฒนาที่จัดให้กับครู ยังไม่ช่วยให้ครูและผู้บริหารโรงเรียนเกิดการเรียนรู้และทำงานได้ จึงได้ช่วยเหลือดูแลที่โรงเรียนอย่างใกล้ชิด การรับความช่วยเหลือ

ของโรงเรียนเน้นหนักที่ปัญหาการเลือกนวัตกรรมการใช้ในการเสริมสร้างค่านิยมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนครูผู้สอนกังวลปัญหาการเรียนรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยมากกว่าปัญหาการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้

นอกจากการรับความช่วยเหลือดูแลจากบุคลากรภายนอกแล้ว ทุกโรงเรียนยังส่งเสริมช่วยเหลือดูแลให้ครูได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ศึกษาเอกสาร ศึกษาตัวอย่างงาน ใช้กระบวนการกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจริงจัง ทำให้ครูมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ครูได้รับการสนับสนุนจากทางโรงเรียน

การจัดคณะผู้นิเทศเพื่อช่วยเหลือดูแลให้ครูทุกคนสามารถจัดกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บางโรงเรียนจัดแบ่งคณะทำงานตามช่วงชั้น บางโรงเรียนจัดคณะทำงานเพียงชุดเดียวเพราะมีบุคลากรน้อย ผู้บริหารทำหน้าที่ติดตามผลการนิเทศของแต่ละคณะ การนิเทศมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการช่วยเหลือระหว่างครูผู้สอนด้วยกัน ผู้บริหารโรงเรียนกับครูผู้สอน แต่ละโรงเรียนจะมีรูปแบบของการนิเทศแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของบุคลากรและวัฒนธรรมของโรงเรียน

สาระหลักของการนิเทศเป็นเรื่องการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรมต่างๆ การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และการทำวิจัยในชั้นเรียน การนิเทศอย่างต่อเนื่องช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดวัฒนธรรมใหม่ ครูเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ครูทุกคนสามารถทำงานและแก้ปัญหาของตนได้ สามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนเพื่อช่วยให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ได้ในที่สุด

ผู้บริหาร ครูวิชาการและครูซึ่งเป็นผู้นำการพัฒนาได้รับการยอมรับจากครู เพราะมีส่วนทำให้ครูเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แม้ว่าการนิเทศในช่วงแรก ๆ จะเป็นการแนะนำให้ครูทำตามอย่างจากต้นแบบ มีผลทำให้ครูมีรูปแบบการปฏิบัติงานและผลงานค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ต่อมาทุกคนก็เกิดการเรียนรู้ ค้นพบตนเอง ตระหนักรู้ในความรู้ ความสามารถ ความถนัด ศักยภาพ และคุณค่าแห่งตน มีความสุขและภาคภูมิใจในตนเอง

5. การกระตุ้นครูให้ประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การกระตุ้นให้ครูผู้สอนร่วมกันประเมินและพัฒนาผลการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง ทุกโรงเรียนใช้การประชุมทางวิชาการและการปรึกษาหารือ ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร

สาระสำคัญของการประเมินและพัฒนาางาน คือ การปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ และการจัดทำวิจัยในชั้นเรียน การประเมินเพื่อพัฒนาางานร่วมกัน ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การติดตามประเมินความก้าวหน้าในการจัดทำแผนการจัดการ

เรียนรู้ การนำไปใช้สอนจริง ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด และผลที่ปรากฏทั้งต่อผู้เรียน ต่อครูผู้สอน ตลอดจนช่วยเหลือดูแลให้กำลังใจ รับรู้และร่วมกันรับผิดชอบ ทำให้ครูมีกำลังใจที่จะพยายามต่อสู้กับปัญหาอุปสรรค การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง ทำให้ครูเกิดการพัฒนาด้านความรู้ ความคิด ทักษะการปฏิบัติงาน เมื่อเห็นผลสำเร็จของการพัฒนา ทำให้ครูตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้และพัฒนาตนเองมากขึ้น รวมทั้งมีวิสัยทัศน์ของการพัฒนาร่วมกัน แม้ว่าครูบางคนมีข้อจำกัดในการเรียนรู้ ได้เรียนรู้ในช่วงเวลาสั้น ๆ ความก้าวหน้าของการพัฒนางานยังไม่ชัดเจน แต่ก็เป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว เพราะโรงเรียนเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

6. การกำหนดให้ครูนำเสนอผลงานการทาวิจัยในชั้นเรียน ช่วยให้ผู้พยายามที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนของตน พร้อมทั้งพยายามสังเคราะห์และรายงานผลการดำเนินงานของตน

โรงเรียนได้ส่งเสริมช่วยเหลือดูแลให้ครูผู้สอนทุกคน สามารถสังเคราะห์ สรุปความรู้ที่ได้จากการจัดกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนของตน และจัดทำรายงานนำเสนอวิธีการและผลการปฏิบัติงานให้เป็นรูปธรรม รวมทั้งสังเคราะห์ข้อมูลการนิเทศติดตาม สนับสนุน ส่งเสริมพัฒนาครูตามสภาพจริง สรุปความรู้ข้อค้นพบโดยทุกโรงเรียน ได้นำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณ ระบุจำนวนครั้งที่จัดกิจกรรมแต่ละรายการที่ครูผู้สอนทุกคนได้เลือกนำมาใช้ ข้อมูลพัฒนาการของสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน ทำให้ทราบว่ามีการใช้นวัตกรรมใดมากน้อยแตกต่างกัน คุณธรรมของนักเรียนมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงอย่างไร และนำเสนอเหตุผลเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาผลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เขียนเป็นรายงานนำเสนอผลการนิเทศติดตาม สนับสนุนการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้

ข้อเสนอแนะ

1. มหาวิทยาลัยและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรนำกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในโรงเรียนต่าง ๆ มากขึ้น
2. มหาวิทยาลัยและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรแต่งตั้งบุคลากรที่ทำหน้าที่ในการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และให้บุคลากรทั้งสองหน่วยงานทำงานร่วมกับโรงเรียน
3. มหาวิทยาลัยและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรประยุกต์ใช้ กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาครูเกี่ยวกับการใช้นวัตกรรมต่างๆในการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียน เช่น การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการกระบวนการพัฒนานิสัย การจัดการเรียนรู้เพื่อบูรณาการคุณธรรมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สื่อและเทคนิคในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม เป็นต้น